

Beňová, Katarína

Spomienka na prof. Jána Bakoša (1943-2025)

Opuscula historiae artium. 2025, vol. 74, iss. 2, pp. 196-198

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OHA2025-2-7>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.83989>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 25. 05. 2026

Version: 20260514

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Spomienka na prof. Jána Bakoša (1943–2025)

Katarína Beňová

Významný slovenský historik umenia prof. Ján Bakoš zomrel v Bratislave 11. júla 2025 vo veku 82 rokov. Zanechal za sebou obsiahle dielo, ktoré reflektovalo jeho široký záber výskumu od stredovekých pamiatok, slovenského moderného umenia až po teórie a dejiny pamiatkovej ochrany. V posledných dekádach to bola predovšetkým historiografia a metodológia dejín umenia, ku ktorej publikoval rad príspevkov doma i v zahraničí. Pre viacerých absolventov dejín umenia na Univerzite Komenského, ktorí sme mali to šťastie navštevovať jeho prednášky, patril k inšpirujúcej osobnostiam dejín umenia.

Ján Bakoš pochádzal z intelektuálnej rodiny, jeho otec Mikuláš Bakoš (1914–1972) bol popredným literárnym vedcom a estetikom, ktorý v rokoch 1948–1960 prednášal na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a následne pôsobil na Slovenskej akadémii vied. Obidve tieto inštitúcie sa neskôr stali kľúčové aj pre jeho syna. V rokoch 1960/1961 začal študovať dejiny umenia na Univerzite Komenského v Bratislave, ale krátko na to sa rozhodol pre Brno, čo ovplyvnilo i jeho neskoršiu profiláciu. Ako on sám uvádzal: „*Díky učitelům, kteří se na ní tehdy potkali, měla katedra úroveň srovnatelnou s nejlepšími evropskými školami. V československém kontextu byla mimořádně originální*“.¹ V rokoch 1961–1965 navštevoval prednášky profesorov Alberta Kutala a Václava Richtera, ktorí ho intelektuálne a vedecky motivovali pre vlastné neskoršie bádanie. Pod vplyvom profesora Kutala sa i Bakoš dlhodobo venoval výskumu stredovekého umenia, najprv vo svojej diplomovej práci venovanej počiatkom stredovekej nástennej maľby (1965) a neskôr i v doktorskej práci o románskej nástennej maľbe na Slovensku (1968).² V roku 1984 potom jeho stredoveké bádanie úzko prepojené s metodologickou reflexiou vyústilo do publikácie *Dejiny a koncepcie stredovekého umenia na Slovensku so závažným dosahom pre slovenskú kunsthistoriu*.

Po ukončení štúdií sa Ján Bakoš rozhodol usadiť v Bratislave, kde po krátkom pôsobení v Slovenskej národnej galérii sa stal interným ašpirantom na Ústave dejín a teórie umenia Slovenskej akadémie vied. Tu pôsobil väčšinu svojho profesionálneho života. V rokoch 1985–1990 viedol Umenovedný ústav a v rokoch 1990–2005 bol riaditeľom Ústavu dejín umenia. Zároveň bol členom prvého Predsedníctva SAV

po roku 1989 a ako jeho člen pôsobil i v rokoch 2005–2013. Druhým významným pracoviskom, ktoré je spojené s činnosťou Jána Bakoša, patrila Katedra dejín výtvarného umenia Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.³ V akademickom roku 1993/1994 prevzal po doc. Karolovi Kahounovi vedenie katedry, pričom túto pozíciu zastával do roku 1999. Podarilo sa mu výrazne stabilizovať personálne zabezpečenie katedry, kde prijal neskoršiu prof. Máriu Pötzl-Malíkovú, ako aj doc. Danu Bořutovou. Vo svojich prednáškach sa popri stredoveku primárne venoval problematike historiografie a metodológii dejín umenia. Viacerí študenti tohto obdobia spomínajú na ním tu zorganizované prednášky významných hosťujúcich osobností odboru dejín umenia ako napríklad prof. Jaromíra Homolku a prof. Petra Fidlera. V roku 1997 získal prof. Bakoš profesúru na Karlovej univerzite v Prahe a v roku 1998 aj na Komenského univerzite v Bratislave.

Ján Bakoš považoval za dôležitý podnet pre jeho výskum účasť na svetových kongresoch historikov umenia, predovšetkým vo Viedni (1983), Štrasburgu (1989) a v Berlíne (1993). Vďaka tomu získal nielen platformu na diskusiu, ale aj dôležité kontakty, ktoré naplno rozvinul v priebehu deväťdesiatych rokov 20. storočia. Po roku 1989 absolvoval viacero medzinárodných bádateľských pobytov (Washington, Rochester, Cambridge, Mníchov, Wassenaar, Viedeň), rea-

lizoval prednášky na viacerých univerzitách a výskumných ústavoch v Zürichu, Mníchove, Štokholme, Viedni, Birminghame, Washingtone. Zároveň participoval na viacerých konferenciách a kongresoch. Stal sa členom medzinárodnej organizácie historikov umenia (CIHA), kritikov umenia (AICA) a organizácie estetikov (IAA). Jeho erudovanosť a popredné miesto vo vtedajšom výskume dejín výtvarného umenia boli v roku 2000 ocenené Herderovou cenou, ktorú udeľovala Viedenská univerzita osobnostiam zo štátov strednej, východnej a juhovýchodnej Európy a patrí k významným európskym cenám v oblasti umenia a humanitných vied.

Hoci vedecká a publikačná činnosť Jána Bakoša primárne prinášala výsledky už v priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, naplno sa jeho potenciál rozvinul po uvoľnení politickej klímy po roku 1989. Svoje bohaté medzinárodné kontakty využil na zorganizovanie série prednášok a medzinárodnej konferencie, pripravených v spolupráci s Nadáciou – centrom súčasného umenia.⁴ V rokoch 2001–2002 sa na pôde Slovenskej národnej galérie v Bratislave konala séria prednášok na tému *Minulosť v prítomnosti? Súčasné umenie a umeleckohistorické mýty / The Past in the Presence? Contemporary Art & History's Myths*,⁵ z ktorej vyšla aj odborná publikácia. Jednotlivé príspevky sa zaoberali témami historiografie a metodológii dejín umenia, kde k hlavným cieľom patrilo

nadviazanie dialógu medzi dejinami a súčasnosťou. Spájajúcim motívom bola snaha o prehodnotenie mýtov, ktoré i sám Ján Bakoš tematizoval vo svojom výskume. Vďaka nemu sa v našom prostredí po prvýkrát predstavili významné osobnosti historikov a historičiek dejín umenia, predovšetkým predstaviteľov tzv. „New Art History“ ako Keith Moxley, Michael Ann Holly, Donald Preziosi, James Elkins, Stephen Bann a ďalší. Jedným z hlavných podnetov, ktoré výberom prednášajúcich Bakoš ponúkol slovenskému prostrediu, bola otvorenosť prístupu a zamyslenie sa nad kritickým prístupom k dejinám umenia a vizuálnemu umeniu. V roku 2003 sa konalo medzinárodné kolokvium pod názvom *Artwork through the Market: The Past and the Present*, na ktorom sa tematizovala problematika umeleckého trhu, vzťahu obchodu a umenia. Cieľom Jána Bakoša pri výbere jednotlivých prednášajúcich bolo poukázať na príklady z výskumu umeleckého obchodu na západe, ako aj v kontexte stredoeurópskeho priestoru.

Bohatá publikačná činnosť Jána Bakoša sa od osemdesiatych rokov postupne orientovala viac na výskum dejín dejepisu umenia a dejiny pamiatkovej ochrany. Jednou z nosných tém sa stal vzťah centra a periférie, prípadne regiónu v širšom zmysle. V roku 2000 vychádza vo vydavateľstve Kalligram súbor jeho textov a esejí z predchádzajúcich období *Periféria a symbolický skok*. Zároveň patril k popredným bádateľom viedenskej školy dejín umenia, kde už od roku 1983 úzko spolupracoval s medzinárodnou organizáciou CIHA a na viacerých kongresoch predstavil svoje poznatky z výskumu tejto problematiky. Tie vyšli v roku 2000 pod názvom *Štyri trasy metodológie dejín umenia* a v roku 2013 *Discourses and Strategies: The Role of the Vienna School*

in Shaping Central European Approaches to Art History & Related Discourses. I v prípade tohoto výskumu sa vrátil k svojim vzorom z Brna. „*Túto knihu by som venoval svojim trom nezabudnuteľným učiteľom, ktorí ma zasnúvali do tajov vedeckého skúmania*.“⁶ Základom jeho vedeckého prístupu bolo poznanie štyroch trás metodológie dejín umenia, ktorým sa dlhodobo venoval v predchádzajúcich dekádach – od viedenskej školy dejín umenia, česko-slovenský štrukturalizmus a dejepis umenia, cesty ruskej historiografie umenia až po od ikonológie k semiotike. K významným prácam Jána Bakoša sa radia diela *Situácia dejepisu umenia na Slovensku* (1984), *Umelec v kletke* (1999), *Problémy dejín výtvarného umenia Slovenska* (2002), *Intelektuál a pamiatka* (2004) a ďalšie. K posledným výstupom patrili vedecké štúdie, v roku 2020 publikované v časopise *Ars* pod názvom *Looking for the Concept of Style (1753–1953)* a v roku 2021 v *Umění – The End of Style ??* Prvý príspevok k tejto téme siaha už do roku 1982, kedy autor predniesol referát ku koncepcii štýlu v dejinách umenia na medzinárodnom kolokviu *Styl v hudbě* v Brne. Neskôr ho rozpracoval do štúdie uverejnenej knihe *Periféria a symbolický skok* a na záver svojej bohatej vedeckej činnosti ponúkol nové zamyslenie v už zmienených vedeckých časopisoch.

Práca Jána Bakoša sa vyznačovala vysokou filozofickou, intelektuálnou a umelecko-historickou kultúrou. „*Zdôrazňoval nutnosť teoretickej sebareflexie umelecko-historického bádania, ktorú nevyvyšoval, ale nabádal k jej ponímaniu ako výpomoci konkrétneho bádania*.“⁸ Pre dejiny umenia priniesol rad podnetov, inšpirujúcim k novým prístupom pri interpretácii umelecko-historického materiálu.

Poznámky:

¹ <https://www.phil.muni.cz/o-nas/nasi-absolventi/jan-bakos> (vyhladané 25. 10. 2025).

² V archíve Národní galerie v Praze sa nachádzajú v osobnom fonde Jiřího Mašína dva listy Jána Bakoša so žiadosťou o posúdenie tejto práce pre jej vydanie.

³ Katarína Beňová – Katarína Kolbiar Chmelinová, 95+ *Dejiny umenia na Univerzite Komenského v Bratislave*, Bratislava 2018, s. 79–85.

⁴ Po dvoch konferenciách zameraných na aktuálne problémy dejín umenia N-CCA vydala slovenský preklad knihy *Critical Terms for Art History* (ed. Robert S. Nelson – Richard Schiff).

⁵ Zameranie prednášok podrobne ozrejmujú recenzie Martiny Pachmanovej publikácie Ján Bakoš (ed.), *Minulosť v prítomnosti. Súčasné umenie a umelecko-historické mýty*, *Umění* LI, 2003, s. 531–536.

⁶ Ján Bakoš, *Štyri trasy metodológie dejín umenia*, Bratislava 2000, s. 9.

⁷ Ján Bakoš, *Looking for the Concept of Style (1753–1953)*, *Ars* 53, 2020, č. 2, s. 99–110. – Idem, *The end of style?*, *Umění* LXIX, 2021, s. 254–265.

⁸ Katarína Beňová – Katarína Kolbiar Chmelinová, *Za zosnulým prof. Bakošom, Pamiatky a múzea* 2025, č. 3, s. 76.

Toto dílo lze užívat v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.